

Czeplédiné Gurzó Mária

Emlékképek

Remegő szívvel emlékszem vissza arra a harminchárom évvel ezelőtti hideg, ködös, bennem bús előérzetet keltő novemberi napra, amikor hírül hozták nekem, hogy nagyapám, Vasile Gurzău visszaadta lelkét a teremtőjének.

Azóta az évek jöttek, mentek, a búcsúzás könnyeit emlékké szelídítette meg az idő, s én lelki szemeimmel újra és újra látom és érzem őt. Látom apró természetét, örökösen szorgoskodó két kezét, s érzem szavainak melegségét. Magas homlokán mély barázdákat szántottak a sokasodó évek, de szelíd mosolyát s szemének ragyogását nem fakította el a múltó idő. Tekintetéből a bölcsesség fénye, szívéből a szeretet érzése áradt. Életszemléletében a cselekvés, az akarat, a tisztesség, lelkében pedig az emberség honolt. Tőle tanultam meg, mit jelent hinni, remélni és szeretni, a könnyeimet letörölni és mindig újakezdeni. Ő a nehézségek ellenére is tudott nevetni és termékeny képzelőerejével másukat jókedvre deríteni.

Kicsi gyermek voltam, de jól emlékszem a hatvanas évek csendes téli estéire, melyeket többnyire a papáék házában töltöttünk, ahol nemegyszer szomszédok, rokonok és régi jó barátok gyűltek össze együtt osztozkodva a mesék katartikus élményéből. Ide járt, s heteket és hónapokat töltött itt Domokos Sámuel egyetemi tanár, aki magnójára rögzítette s a feledésből átmentette Vasile Gurzău román és magyar nyelvű meserepertoárját.

Amikor a nagypapa mesélni kezdett, megszűnt számára a konkrét tér s az órával mérhető idő, s ő maga is egy mesebeli teremtménnyé lényegült át. Mitológiai lényekkel, csodás elemekkel benépesített világát dús fantáziával mutatta be, s hallgatóit magával ragadta az álmok titkos birodalmába, egy igazságosabb, szebb világba. Már a „Hol volt, hol nem volt...” nyitóformulák jól tükrözték lelki affinitását, s előkészítették képzeletbeli kalandos utazását. Ekkor egy életteli mozdulattal felállt, és termékeny képzelőerejével, jó humorával mutatta be az óriások, a tündérek vagy éppen a pásztorok, az egyszerű emberek világát. Ilyenkor ott minden valóságos népszínházzá változott, amelynek a színpadán szereplő mesemondó az álom világában pásztorból királyfivá változott.

A cselekmény elején még egyes szám harmadik személyben mesélt, majd észrevétlenül az *első személyre* tért át, eggyé lényegülve a rendkívüli tettek bátor, leleményes, akadályokat nem ismerő főhősével. Előadása során nemcsak *szóval, hangszínének változtatásával, hanem gazdag arcjátékkal és mozgásokkal* tolmácsolta üzenetét. Különös képességgel dramatizálta a népi alkotásokat, és mindig ébren tartotta a körülötte lévők figyelmét. Hallgatóival *élő párbeszédben* állt, s kérdéseikre még lelkesebben szötte tovább abszurd prózájának fonalát. A teremtő népművész képességével alkalmazkodott a mindenkori szituációhoz és a pillanatnyi elvárásokhoz.

A nagypapa mesélt, mesélt, többnyire románul, időnként magyarul, de sohasem fordította, hanem *mindig újraalkotta* népi költeményét.

Mesélt a fonóban, a keresztelőkön és a menyegzőkön, virrasztókon és disznótoros vacsorákon..., mesélt, mert ezt diktálta lelkének belső parancsa, s mert úgy érezte, ez az ő küldetése. Népmeséit nem írott szóból, hanem hallomásból tanulta meg, hiszen az iskolát, melyben „Gürdan tanító a körmösöket osztogatta”, mindössze csak három télen át látogatta, mert keresetével ki kellett egészítenie a család szerény jövedelmét.

Kicsi gyermekként pásztor volt és bojtár, majd felcseperedve béres lett Tisza István miniszterelnök várşandi birtokán, és dolgozott Almássy grófnéknál és Sántha János birtokosnál is. 1916-ban bevonult katonának Fehértemplomra, s az első világháború alatt járt Olaszországban és Galíciában. Gyermekkori élményei, valamint a katonás évekhez kötődő mesemondói tapasztalatai meghatározóan formálták előadói stílusát, színesítették egyéniségét. Gyermekkorából legjobban szomorú szolgasorsára, az édesanyjától és a falu öregjeitől (Danţos, Trifu, Zagon) tanult mesék csodás világára emlékezett.

Vasile Gurzău mesemondó román és magyar nyelvű népmeséit Domokos Sámuel néprajzkutató szöveghűen lejegyezte és kötetbe rendezte. Meserepertoárjának egy része először 1963-ban látott napvilágot: *A magyar népmesekatalógus füzetei 2.* sorozatában: *Méhkeréki néphagyományok – Vasile Gurzău meséi* címmel. Fél évtizeddel később, 1968-ban az Akadémiai Kiadó jóvoltából egy teljesebb kötetben váltak közkincsé: *Vasile Gurzău magyar és román nyelvű meséi*.

A mesegyűjtemény értékmentő, -teremtő és -közvetítő dokumentumként hosszú-hosszú évszázadok echóit hallatja. A kötet hűen tükrözi a mesék tartalmi gazdagságát, az ízes román népnyelv használatát, mesélőjük egyéni humorát, élénk észjárását. Erdemeiért a mesemondó elnyerte „*A Népművészet mestere*” címet. Vasile Gurzău *tündérmeséi* a könyv legszebb darabjai. Hőseik, melyek a képzelet szülöttei, leküzdik a tér s az idő dimenzióit, a negatív erők orv támadásait, mint pl. *A Zöld király* című meséjében. Bennük a fény és az árnyék, a jó és a rossz harcából mindig az igaz ember kerül ki győztesnek, a pozitív erők diadalmaskodnak.

A gyűjtemény szép üzenetet tartalmazó népmeséi azok az alkotások is, melyeknek színpadán az egyszerű juhászlegény, mesterember vagy boltosfiú életútja bontakozik ki többnyire egy reális, rusztikus milióból kiindulva, s oda térve vissza az erény hatalmával (*A talált fiú, Pohon*). Ugyancsak e kötet lapjain bontakoznak ki a rövidebb lélegzetű, *egyepizódú népi alkotások*, mint pl. *A boldog ember*, s ezek is a tartalom és a forma összhangjának remek példái.

Vasile Gurzău népmeséiben harmonikusan fonódnak össze az egyetemes motívumok a nemzeti és a helyi sajátosságokkal, pl.: „az óriások birodalmának védőfalai olyan magasak voltak, mint a méhkeréki templom tornya” (*A Zöld király*). *A Pohon* című mesében „a tenger fenekén fekvő szénaboglyák épp olyanok, mint amilyeneket a méhkeréki parasztemberek formálnak meg”. A mesék helyi színezetét fokozzák a hangutánzó és hangulatfestő szavak, a méhkeréki szólások és közmondások, melyeknek tartalmi és stilisztikai hatása figyelmet érdemlő. Egyes népmesékben a tárgyi kultúra eszközei, az ősi foglalkozások és mesterségek, a népi ételek vagy népünnepélyek megjelenítése adja meg a sajátos színezetet.

Vasile Gurzău számos, a konkrét hitelesség igényével fellépő rövid, csattanós történetet, anekdotát is tudott, és úton-útfélen mesélt, de sajnos, ezeket

többnyire magával vitte. A gyermekkoromból jól emlékszem egyik kedves meséjére: „Az Ész és a Szerencse” történetére. Ez a folklórkötés kifejezi a népi kultúrájú individuum *hitvilágát, sorsfilozófiáját*, s benne a szerencse világmagyarázó elvként jelenik meg. Legtöbbször bihari tájnyelven mesélte el, de lelkesen adta elő magyar nyelven is.

„Egyszer egy szép napon elindult a Szerencse és az Ész egy hosszú, poros országúton. Beszélgettek, nevetgéltek, míg egyszer csak felkiáltott az Ész.

– Héj, komám, nézd csak, ki jön ott velünk szembe? – Talán egy lovas kocsi – válaszolta a Szerencse.

– Tudod, mit? Húzódjunk félre, mert elüt bennünket – mondotta az Ész.

– Ugyan már, ne viccelj, hát megvan annak mindkét szeme – kiáltotta a Szerencse, és továbbment.

Az Ész félreállt, majd az út melléki árokszélen baktatott tovább.

Igen ám, de a kocsis, látva a vele szembejövőt, lehúzódt az országútról és az árokba fordult, miközben elütötte az óvatos és oly okos Ész.

A Szerencse pedig azóta is csak megy-megy előre rendeltetése pályáján, és kitartóan óvja, dédelgeti kiválasztott fiait.”

Nagyapám, Vasile Gurzău, a kétnyelvű mesemondó harminchárom évvel ezelőtt, azon a számomra oly szomorú, késő őszi napon átköltözött az örökös csend honába, de maga után hagyta életének „kincseit”, melyeknek örök érvényű üzenetében feltétel nélkül hitt.

